

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.084>

УДК 325.111

Г.В. ОЛЕКСЮК, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки і маркетингу
Науково-навчального інституту підприємництва і перспективних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

 orcid.org/0000-0002-3180-4664

Н.М. ПОПАДИНЕЦЬ, канд. екон. наук,
старш. наук. співроб. відділу регіональної економічної політики
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів, Україна

 orcid.org/0000-0002-7556-6135

Н.М. ЛИСЯК, канд. екон. наук, доцент, докторант
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

 orcid.org/0000-0003-4697-4866

КОНЦЕПТУАЛЬНА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ УРБАНІЗОВАНИХ СИСТЕМ

Ключові слова: агломерація, співробітництво, територіальні громади, урбанізована система, фінанси.

Розглянуто можливості формування фінансово-економічної моделі на різних територіальних рівнях. Побудовано структурну модель урбанізованої системи, ядром якої є місто. Проаналізовано нормативно-правову базу, що дало змогу обґрунтувати фінансово-економічні моделі на рівні міст, міських агломерацій та урбанізованих систем. Побудовано фінансово-економічну модель міста й об'єднаних територіальних громад. Розкрито перспективи розвитку урбанізованих систем і обґрунтовано можливості пошуку ефективних механізмів формування місцевих бюджетів через співпрацю між територіальними громадами для вирішення проблем соціально-економічного і просторового розвитку територій.

Вступ. Урбанізація як глобальний процес міграції сільського населення в міську місцевість у підсумку призводить до стрімкого зростання міст у демографічному та соціально-економічному аспекті. Процеси урбанізації мають як позитивні, так і негативні моменти. Позитивні моменти стосуються розвинутіших та економічно успішних країн і тих, які стали на шлях ефективного економічного розвитку. У країнах неблагополучних, де контроль урбанізації перебуває на низькому рівні або виходить з-під контролю держави, коли людина їде до міста без певного фінансового чи майнового ресурсу, лише для виживання, процеси урбанізації швидше мають негативний характер. Тоді розвиток урбанізованої системи призупиняється внаслідок проблем дефіциту житла, перенаселення, безробіття, появи бідних кварталів, антисанітарії, поганого медичного забезпечення.

Цитування: Олексюк Г.В., Попадинець Н.М., Лисяк Н.М. Концептуальна фінансово-економічна модель урбанізованих систем. *Економіка та право*. 2020, № 2. С. 84—95. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.02.084>

ня, неможливості отримати якісну освіту, культуру, а також знижується духовність, зростає злочинність. І це все на основі проблем з транспортними комунікаціями, мобільністю, нестачею якісної їжі та води, високим забруднення довкілля.

Урбанізаційні процеси в Україні мають свої особливості: вони продовжуються попри загальне зниження чисельності населення. Чисельність населення України за період 1990—2019 рр. скоротилась приблизно на 10 млн осіб і становить 41,98 млн осіб [1]. Знижується чисельність міського населення, однак сільське населення скорочується ще швидше, зокрема і за рахунок урбанізаційних проявів. Процеси міграції в Україні зумовлені пошуками людьми кращих умов праці, кращого рівня і якості життя, привабливіших умов проживання та можливостей реалізації своїх потреб. Каталізатором переїзду сільських жителів у міста є низький рівень соціальних видатків у місцях проживання, недоступність або низька доступність інших благ зручності та комфорту, про які сільський житель легко дізнається завдяки розвинутих швидкими темпами засобам комунікації. Однією з причин урбанізаційних процесів залишаються модернізація та зміна способу життя завдяки розвитку високих технологій, інноваціям, складним комунікаціям та інфраструктурі, зміні техніко-технологічного характеру, можливості якісного доступу до ІТ-технологій, а також через якісне здобуття освіти, досвід. Якісні наземні та повітряні комунікації приваблюють більшість молодих людей, що призводить до збідніння і занепаду сільських територій.

В умовах динамічних процесів урбанізації, адміністративної реформи в Україні постає низка проблем і завдань для покращення урбаністичної політики в державі, зокрема: реформування та розвиток систем громадського транспорту, екологізація та гуманізація середовища, покращання умов і рівня життя населення. Особливо актуальною для вирішення є проблема формування фінансової основи міст, ефективних зв'язків між містами та оточенням, досягнення фінансово-економічних ефектів від їх поєднання у спільні соціально-економічні та просторові структури.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження формування фінансово-економічної моделі урбанізованих систем пов'язується з різними ур-

банізаційними ідеями, явищами і процесами. Тут слід виділити праці «регіоналістів» М. Долишнього, Ю. Доценка, Ф. Заставного, І. Лукінова, О. Маринича, І. Михасюка, М. Паламарчука, В. Поповкіна, В. Пили, С. Шульц, Л. Шевчук, О. Шаблія; українських урбаністів Ю. Білокося, М. Габреля, М. Дьоміна, Є. Ключніченко, Б. Посацького, Г. Фільварова. Вагомий інтерес для дослідження представляють праці таких зарубіжних учених у сфері економіки та управління міст: А. Саллівана, Дж. Форрестера, Д. Флориди, Дж. Міля, В. Глазичева, Р. Коуза та ін.

Мета статті — обґрунтувати концептуальну фінансову модель урбанізованих систем, яка б враховувала нові умови і тенденції розвитку міст України, пов'язані з інтенсифікацією агломераційних процесів, що дає можливість ефективного співробітництва громад для вирішення складних завдань просторового і соціально-економічного їх розвитку, розкрити шанси міст щодо формування бюджетної політики в умовах агломераційних утворень.

Результати дослідження. Сьогодні можна виділити кілька підходів до побудови структурно-логічних моделей урбанізованих систем, зокрема економічний, географічний і містобудівний. Урбаністичні теорії та концепції розглядають міста як модель, що охоплює людину, середовище та діяльність [2]. М.М. Габрель пропонує багатовимірну модель містобудівної системи на основі п'яти складових: людина-функції-умови-геометрія-час [3]. Географи під час вивчення структури міст акцентують увагу на його функціях, розуміючи під цим терміном «сутність існування міста» і, відповідно, «діяльність, яка виправдовує існування і розвиток міста, забезпечуючи необхідні ресурси для життя». Різноманітність системно-структурних відображень є природним результатом різних постановок дослідних цілей з немінучими для багатоаспектних систем відмінностями у виборі. У цьому дослідженні важливим є виділити економічну складову та визначити її роль і місце у структурі урбанізованої системи. Структурну модель урбанізованої системи подано на рис. 1.

Ядром урбанізованої системи є місто як адміністративно-територіальна одиниця, що має визначені межі, специфічне опанування території, де переважають ділянки з несільсько-

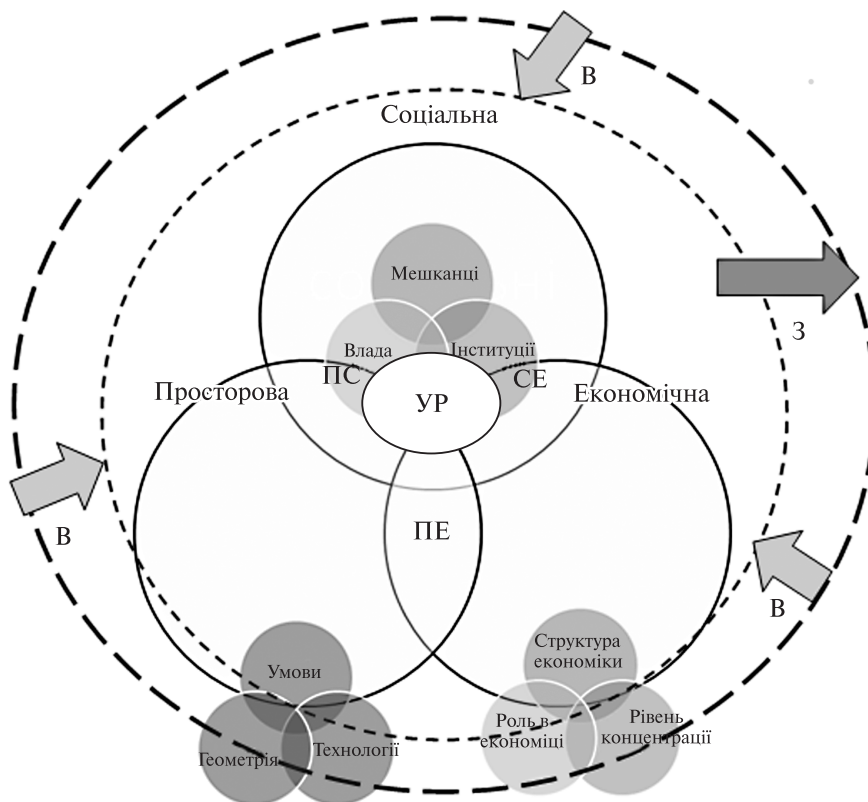

Рис. 1. Структурно-логічна модель урбанізованої системи (УС). - - - межі міста (ММ); — — — межі урбанізованої системи (МУС); П, Е, С — просторова, економічна, соціальна складові; ПЕ, ПС, СЕ — взаємодії елементів УС; В — входні зовнішні впливи на систему; З — зовнішні зв'язки системи; УР — управління розвитком системи

Джерело: побудовано авторами.

господарськими функціями, мають місце концентрація капіталу, види економічної діяльності, економічні і соціальні блага, населення, зайняте в несільськогосподарських виробництвах, установах, організаціях. Місто розвивається і функціонує у тісній взаємодії з навколишньою територією, знаходить в ній різноманітне доповнення та ресурси для свого розвитку. Приміські території можуть бути самостійними адміністративно, проте з точки зору економіки, культури і планування є їх невід'ємною частиною, однією з умов існування як урбаністичної системи.

Урбанізований простір — морфологічна одиниця, що розглядається як антонім до поняття «сільські території», не обов'язково стосується конкретної форми поселення та відображає певний стан процесів урбанізації на певній території. Цей простір не завжди прив'язаний до меж адміністративно-територіальних одиниць, із чіткими проявами трансформації забудови й організації території (міський характер забудови й інфраструкту-

ри), де домінує несільськогосподарська діяльність.

Підкреслюючи економічний аспект, пропонуємо розглядати урбанізовану систему як складну динамічну систему, що формується шляхом неперервного впливу просторово-економічних, просторово-соціальних і соціально-економічних процесів і характеризується підвищеною щільністю населення, інфраструктури та економічної діяльності. Урбанізована система розглядається як просторове функціональне утворення, у якому домінують процеси урбанізації, ігноруються адміністративні межі, яке охоплює населення міста, усіх людей, котрі економічно залучаються до певної міської економіки. Урбанізовані системи генерують ширші можливості для працевлаштування. Водночас привертає увагу як можливість отримати місце праці з високою заробітною платою на вже створених виробничих підприємствах чи у сфері обслуговування, будівельному секторі, так і можливість і умови створення власного виробництва й нових ро-

бочих місць. Фінансові ресурси (власні заощадження) у першому випадку можуть бути незначними чи навіть відсутніми, у другому — необхідні певні фінансові накопичення, краще з відповідними майновими можливостями.

Урбанізована система «поглинає» діяльність, фінансові потоки та ресурси населених пунктів у межах об'єднаних територіальних громад та органів місцевого самоврядування, міських агломерацій, які де-факто існують навколо великих міст у світі та Україні. Водночас акцентується увага на людину та її суб'єктивне бажання у будь-який спосіб стати міським жителем, покинувши сільські та інші території. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання, населення, місцеві та державні фінанси взаємодіють у соціально-економічних відносинах.

Фінанси охоплюють усі стадії відтворювального процесу, рух коштів набуває просторового і часового характеру, він існує об'єктивно і завжди поза волею суб'єктів та забезпечує їх перерозподіл навіть за відсутності просторового руху. Чи можна місту завчасно передбачити бажання жителя іншого населеного пункту придбати за власні грошові ресурси житло саме у цьому місті? Ні, однак перерозподіл здійснюється власне саме через будівництво, що посилює урбанізаційний процес для цього міста.

Фінансова система як частина урбанізованої системи має два типи: закритий і відкритий. Закритий тип — це фіксовані межі, зокрема місцевий бюджет міста, об'єднані територіальні громади, кошторис міської агломерації. Відкрита фінансова система — це інтенсивна взаємодія із зовнішнім середовищем, пов'язаним з її складовими. Тобто урбанізована система та її фінансовий елемент є відкритими і можуть ґрунтуватись на відкритих складових, що визначають економічний потенціал вартості територій.

Для дослідження процесів децентралізації, формування міських агломерацій та урбанізації здійснюємо аналіз особливостей правової та фінансової основи на трьох рівнях: об'єднаних територіальних громад (далі ОТГ), міських агломерацій та урбанізованих систем.

Глобальна індустріалізація, тобто перехід від економіки сільського господарства до нового етапу розвитку промислово-технічної, наукової сфери, потребує більшої кількості людей,

які мають зайняти робочі місця на заводах, фабриках, розташованих у містах. Фінансові ресурси урбанізованих систем у цьому випадку витрачаються для будівництва промислових об'єктів, частина інвестицій спрямовується на будівництво житла та соціально-культурних об'єктів у містах, міської інфраструктури, транспортних шляхів та інших комунікаційних об'єктів.

У радянський період (до 1990-х рр.) для країни основою була планово-директивна бюджетна політика, що характеризувалася максимальною централізацією бюджетних ресурсів з подальшим перерозподілом відповідно до основних напрямів державного плану. Місцевим органам влади відводилася роль виконавців бюджетної стратегії «центру» [4, с. 295—296]. У Радянському Союзі в період так званої індустріалізації для сільського населення не обов'язковими були наявність житла чи грошових коштів для придбання його чи забезпечення інших соціально-культурних благ. Усе це майбутній міський житель міг отримати безкоштовно від держави, отримуючи, як правило, житло низької якості та невисоку заробітну плату, яка покривала його мінімальні потреби. Політика індустріалізації, що активно проводилася радянською владою, сприяла розміщенню на території України численних промислових підприємств, переміщення сюди населення з інших регіонів СРСР і як наслідок — появи нових і активізації старих промислових міст і селищ на Донбасі, у Придніпров'ї та інших регіонах України. Безоплатне надання послуг або низька їхня вартість у містах призводили до низької якості рівня життя міського населення, однак вартість таких послуг як квартирна плата та інші комунальні послуги, окремі побутові послуги, навчання, охорона здоров'я тощо успішно сплачувались за рахунок отриманої заробітної плати і соціальних виплат, що сприяло міграції сільського населення до міста.

Отже, перерозподіл суспільних благ здійснювався винятково державою, однак можливість отримувати їх, навіть не завжди у справедливий спосіб, не стримувала прагнення мешканців сільських територій переїхати до міста. Фінансова нерівномірність була закладена у вартості та комфортності житла, комунальних послуг, соціальних виплат і соціальних послуг, зокрема освіти, охорони здоров'я,

культури, спорту тощо. Також помітною була і фінансова нерівномірність в оплаті праці, що не стимулювало до високої продуктивності праці.

Фінансова модель урбанізаційних процесів у містах пострадянського простору формувалась на основі грошових потоків суб'єктів господарювання переважно державної форми власності, надходжень податків до Державного бюджету та міських бюджетів. Промислові підприємства за рахунок власного прибутку створювали спеціальні фонди матеріального стримування, соціальних виплат та фонд розвитку виробництва, із яких фінансувалось будівництво та утримання житлово-комунальної сфери і соціально-культурних об'єктів.

Ринок та глобальне маркетингове середовище також є факторами для стимулювання урбанізації. Міста із власною розвинутою інфраструктурою привабливіші для здійснення комерційних операцій, а це так само сприяє розвитку бізнесу, а отже, і перерозподілу фінансових ресурсів і фінансових потоків за іншими правилами. Урбанізаційні процеси в Україні з отриманням незалежності держави активізуються на основі фінансових ресурсів не тільки промислових підприємств держави чи місцевих громад. Фінансова модель доповнюється доходами (податками) від підприємств різної форми власності, змінюються підходи до джерел, величини та спрямування інвестиційних ресурсів підприємств промислового комплексу. Вартість послуг, які є показниками якості життя міського населення, прямує до регулювання ринком та є різною за рівнем можливостей міського населення як для отримання, так і оплати.

Проте урбанізаційні процеси в Україні зараз будуються на інших засадах фінансової моделі. Так, сільські мешканці, плануючи переїзд до міста для отримання доступного (вигідного, привабливого) місця праці і навчання, чи просто маючи певні амбіції стосовно інших осіб, орієнтуються насамперед на можливість придбання житла, інших послуг, які створювали б певне задоволення щодо міського проживання. Має значення транспортна, комунікаційна, бізнесова складова, яка потребує формування (акумуляування грошових коштів) власних фінансових ресурсів, зокрема для започаткування власного підприємства.

Таким чином, фінансова модель урбанізаційних процесів в незалежній Україні суттєво відрізняється від фінансової моделі, яка існувала в колишньому СРСР. Як стверджує Г.В. Возняк, «Вдало проведена бюджетна децентралізація сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує підґрунтя для росту і розвитку» [4, с. 299].

Концентрація державою фінансового ресурсу через перерозподіл безкоштовного житла та соціальних послуг і одночасно низької оплати праці працездатного населення у містах принесла свої успіхи у процесах урбанізації. З початком 1950-х рр. активізувалось виникнення та зростання монофункціональних міст, особливо у промислових районах. Посилення урбанізаційних процесів сьогодні стимулюються соціальними аспектами, які поглиблюють відмінність між якістю житла міського та сільського населення. Зокрема, це суттєво кращі умови для проживання, доступність комунальних послуг, особливості вигоди повсякденного існування людини, які оптимізуються в часі та вартості, що сприяє розвитку особистості в освітньому, культурному, духовному аспектах. Сільські мешканці, отримавши на сьогодні більший доступ до інформаційних мереж та засобів віртуальної комунікації, мають можливість скористатись інформацією про доступність, якість житла та його вартість, можливість ведення бізнесу, отримання відповідної освіти та медичного обслуговування, умов для активного відпочинку та інших аспектів розвиненого соціального життя. Часто серед молоді спрацьовує принцип успішного прикладу інших, які стали мешканцями міст і досягли певних позитивних результатів.

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року приділено увагу міським агломераціям як можливим точкам економічного зростання. Відповідно до плану заходів реалізації Державної стратегії на період до 2020 року, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.09.2018 № 733, потрібно «врегулювання на законодавчому рівні організаційно-правових засад формування міських агломерацій територіальними громадами сіл, селищ і міст, у тому числі

об'єднаних територіальних громад, принципів і механізмів взаємодії територіальних громад в межах міських агломерацій і гарантій відповідальності учасників міської агломерації, а також форм державної підтримки міських агломерацій».

Необхідність регулювання функціонування міських агломерацій визначена у проєкті Закону України від 17.07.2017 № 6743 «Про міські агломерації». Міська агломерація передбачає фінансово-економічні та господарські відносини членів агломерації на основі відповідних договорів та кошторису мобілізації і витрачання коштів.

Законом України від 17.02.2011 № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» та планом дій у процесі реформи децентралізації передбачається реформування системи просторового планування розвитку населених пунктів, перенесення на місцевий рівень можливості для міст самостійно визначати власні пріоритети розвитку відповідно до наявних ресурсів та економічного потенціалу співрозмірно для економічних, соціальних і екологічних потреб.

На підставі нещодавно ухвалених законів України від 05.02.2015 № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та від 03.04.2018 № 2379-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського, Автономної республіки Крим, обласного значення» удосконалено розподіл фінансових ресурсів з урахуванням фактичної чисельності населення об'єднаних громад, вирівняно доходи на душу населення та видатки на задоволення потреб.

Механізм трансфертів забезпечує перерозподіл між органами місцевого самоврядування фінансових ресурсів, спрямувавши їх більше у великі міста і міста, що зростають. Містам доведеться пристосовувати свою соціальну і матеріальну інфраструктуру до потреб і вимог населення, які змінюються під впливом часу, технічного прогресу та інновацій, соціальних норм споживання, екологічних проблем, проблем, пов'язаних із надмірною щільністю населення. Наприклад, видатки на освіту невпинно зростають попри стрімке старіння населення, що потребує більше витрат на охорону

здоров'я. Поряд з цим економічна вартість населених пунктів втрачає свій потенціал внаслідок негативних екологічних чинників, забруднення земель, води, вичерпання невідновних природних ресурсів, неефективної та надмірної щільності міської забудови.

Системне порушення порядку та гармонізації (синхронізації) будівництва об'єктів, переважання суцільної висотної (важкої) житлової забудови через деякий час спричинить у великих містах, центрах агломерації, проблеми транспортних комунікацій, брак місць у дитячих дошкільних установах, школах, понаднормове навантаження на інженерні мережі, забруднення повітря, проблеми гідрогеологічного характеру. Водночас спостерігається деяке відставання у будівництві виробничих об'єктів, що може призвести до росту безробіття, так як у майбутньому очікується різке скорочення робочих місць у будівельному секторі через відсутність земель під будівництво.

Урбанізація як природне явище виникло завдяки вектору розвитку людства та не підлягає суцільній штучній регуляції з боку держави. Держава може шляхом ухвалення відповідних законів у сфері містобудування, фінансово-економічних та соціальних нормативів, демографічної політики, екологічних норм тощо скеровувати процеси урбанізації у певному напрямі, підтримувати всебічний та гармонійний розвиток людини. До того ж слід пам'ятати, що переважна частина засобів виживання людини, а саме їжа та вода, продукується на сільських територіях. Проте, започаткувавши реформу органів місцевого самоврядування та децентралізації фінансів, не можна оминати зв'язок урбанізаційних процесів, які не зупиняються, а рухаються за своїми об'єктивними законами безперервно і систематично. Процес децентралізації влади та фінансів в Україні може мати лише окремі локальні впливи на зростання міст. «Йдеться про так звані ризики, зумовлені «ефектом масштабу»: скорочення витрат на одиницю наданої послуги за збільшення обсягів наданих послуг (вартість послуги зменшується за рахунок зростання кількості бажаних її отримати)» [4, с. 31].

Аналіз практики, наукових підходів і законодавчо-правових документів дає підставу виділити три рівні територіальних утворень: міста, об'єднані територіальні громади і урбанізована система (рис. 2). Під час обґрунту-

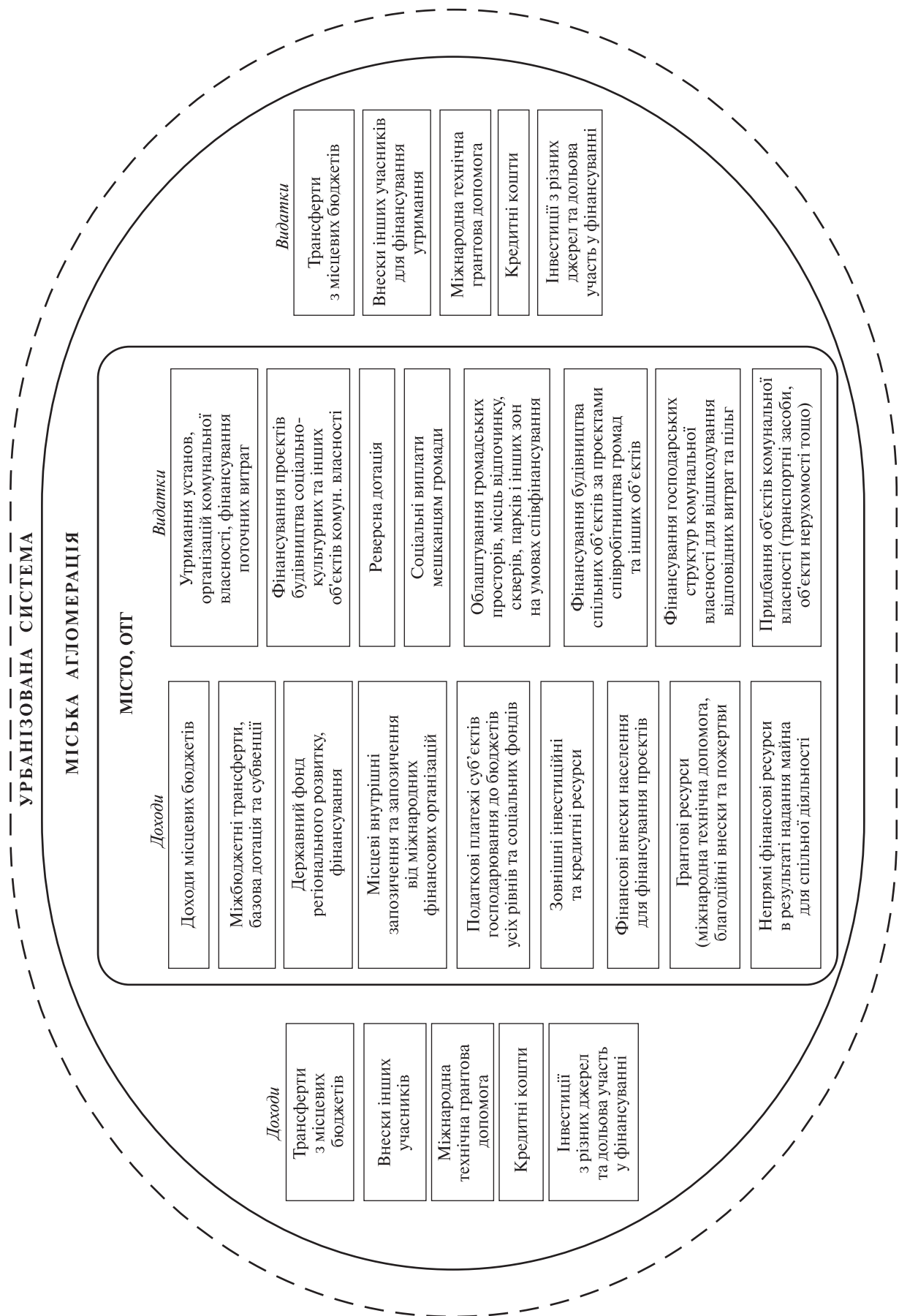

Рис. 2. Фінансово-економічна модель міста, об'єднаних територіальних громад

Рис. 3. Концептуальна фінансово-економічна модель урбанізованої системи

вання концептуальної фінансово-економічної моделі на кожному рівні територіальних утворень слід враховувати наявні законодавчо-правові умови створення, регулювання фінансово-економічних відносин, можливості співробітництва. На рівні урбанізованої системи відсутні правові умови регламентації, натомість ґрунтується на основі вартості території населених пунктів, яка згідно з методологією визначення території населених пунктів може базуватися на географічній складовій, що має три компоненти: регіональний (макрорівень), внутрішньо міський (мезарівень), локальний (мікрорівень) (табл. 1).

Регіональна компонента, за визначенням Ю. Палехи, враховує вплив на міську ренту загальнодержавних і регіональних факторів: географічне положення, фізико-географічні умови та економіко-географічні умови, систему розселення, адміністративний статус населеного пункту, його господарську структуру тощо. Частка регіональної компоненти у вартості території може коливатись від 10—20 до

70—80 %, для прикладу можна порівняти вартість територій в містах Києві, Львові, Хмельницькому та ін. [6, с. 17].

Внутрішньо міська компонента визначає вартість території у межах населеного пункту. Так, вартість земель чи нерухомості, а отже і податкових платежів, у центрі міста може бути вищою як на периферії. Частка внутрішньо міської компоненти неоднорідна і може становити 25—30 %.

Локальна компонента — це особливості розміщення території (земельної) ділянки в конкретному населеному пункті на макрорівні, зокрема фізико-географічні та інженерно-геологічні властивості, містобудівні і санітарно-гігієнічні фактори (25 %).

Модель фінансових потоків урбанізованої системи в Україні буде тяжіти до нагромадження, перерозподілу та витрачання фінансових ресурсів, зокрема приватного походження, значна частина яких у вигляді інвестиційних ресурсів та капітальних вкладень скеровується на розвиток людини та усієї

ТАБЛИЦЯ 1. Аналіз особливостей регулювання фінансово-економічних відносин функціонування міст, міських об'єднаних територіальних громад, міських агломерацій та урбанізованих систем в Україні

Суб'єкт	Міста, міські ОТГ	Міська агломерація	Урбанізована система
<p>Первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста. Територіальні громади в порядку, встановленому Законом, можуть об'єднуватися в одну міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування</p>	<p>ОТГ створюється на основі принципів добровільності, економічності та соціальної ефективності і державної підтримки у рамках реформи децентралізації влади та фінансів. Площа та чисельність ОТГ не регламентовані чітко законодавством</p>	<p>Міська агломерація є формою багатощльового співробітництва територіальної громади міста — центру агломерації та територіальних громад сіл, селищ, міст і об'єднаних територіальних громад, що знаходяться в зоні впливу агломерації</p>	<p>Урбанізована система — це складна динамічна система, що формується шляхом невпинного впливу просторово-економічних, просторово-соціальних, соціально-економічних процесів і характеризується підвищеною щільністю населення, інфраструктури та економічної діяльності</p>
<p>Умови створення</p>	<p>ОТГ створюється на основі принципів добровільності, економічності та соціальної ефективності і державної підтримки у рамках реформи децентралізації влади та фінансів. Площа та чисельність ОТГ не регламентовані чітко законодавством</p>	<p>Міська агломерація створюється шляхом укладання відповідного договору між учасниками агломерації (згідно з проектом Закону України від 17.07.2017 № 6743 «Про міські агломерації»)</p>	<p>Створення урбанізованої системи — процес якісних і кількісних змін у міському середовищі та суспільній свідомості міських жителів. Урбанізований простір є морфологічною одиницею, розглядається як антонім до поняття сільські території, не обов'язково стосується конкретної поселенської форми і відображає певний стан процесів урбанізації на даній території</p>
<p>Сфера фінансово-економічних відносин</p>	<p>Бюджети міст і територіальних громад є самостійними, розробляються, затверджуються та виконуються відповідно до норм податкового та бюджетного законодавства. <i>Доходи бюджету міста і територіальних громад:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • податкові надходження • міжбюджетні трансферти • ДФРР, цільові програми • запозичення внутрішні та зовнішні • зовнішні інвестиційні та кредитні ресурси • грантові ресурси • податкові платежі суб'єктів господарювання до бюджетів різних рівнів та соціальних фондів • фінансові внески населення та інших суб'єктів у проекти громадського бюджету • інші надходження, не заборонені законодавством. <p><i>Видатки:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • поточне утримання установ, організацій ко- 	<p>Основний фінансовий документ міської агломерації — кошторис, який визначає розподіл отриманих асигнувань для виконання цілей та завдань агломерації, передбачених договором агломерації. <i>Доходи кошторису:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • трансферти з бюджетів учасників міської агломерації • внески інших суб'єктів для фінансування спільних проєктів • міжнародна технічна допомога • кредитні ресурси • інвестиції з різних джерел • інші не заборонені законодавством доходи <p><i>Видатки:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • будівництво об'єктів міської інфраструктури • комплексна утилізація твердих побутових відходів • енергоощадні технології і проєкти 	<p>Базовою основою для формування фінансово-економічного потенціалу, валового внутрішнього продукту, податкової бази та перерозподілу фінансових ресурсів урбанізованої системи є вартість території населеного пункту, що розраховується за відповідною методикою та визначається на основі</p> <ul style="list-style-type: none"> • географічного розташування, вартості природних ресурсів • кількості населення, щільності, обсягів капіталовкладень у міську інфраструктуру • адміністративного статусу населеного пункту • господарських функцій: моно- та поліфункціональні міста, промислові центри тощо • інші умови задоволення потреб мешканців • екологічна складова <p><i>Видатки:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • будівництво та створення нової вартості в зоні впливу: житло, виробничі структури, інфраструктурні об'єкти, інтелектуальна власність тощо

<ul style="list-style-type: none"> • економічне, соціально-культурне забезпечення учасників, мешканців урбанізованої системи • охорона та збереження довкілля • управління розвитком урбанізованої системи адміністративними та економічними механізмами 	<ul style="list-style-type: none"> • охорона довкілля • участь в утриманні соціально-культурних та екологічних об'єктів • утримання органів агломерації • інші витрати згідно з передбаченим Договором переліком 	<p>мунальної власності в межах повноважень</p> <ul style="list-style-type: none"> • будівництво, ремонт, придбання об'єктів комунальної власності • фінансування проєктів у рамках співробітництва громад • соціальні виплати з місцевого бюджету 	<p>Можливості співробітництва</p>
<p>Парні взаємодії елементів урбанізованої системи: ПЕ — просторово-економічна взаємодія і проєкти ПС — просторово-соціальна взаємодія та місце в ній населення СЕ — соціально-економічні проєкти, що доповнюють взаємодією населення та його фінансового ресурсу</p>	<p>Регламентується Договором про спільне фінансування (утримання) підприємств, установ та організацій комунальної форми власності та реалізації спільних проєктів інфраструктури, інших цільових програм, що становлять спільний інтерес територіальних громад — учасників агломерації. Стрияння інвестиційній діяльності на території міської агломерації</p>	<p>Регламентується Законом України «Про співробітництво територіальних громад»</p> <ul style="list-style-type: none"> • делегування одному із суб'єктів співробітництва виконання завдань з передачею відповідних ресурсів • реалізації спільних проєктів та акумулювання спільних ресурсів; • спільне утримання і фінансування підприємств, установ та організацій комунальної форми власності — інфраструктурних об'єктів 	

Джерело: складено авторами.

системи (рис. 3). Фінансовою основою урбанізаційних процесів і формування урбанізованих систем є організоване поєднання засад мобілізації та використання коштів місцевих бюджетів.

Чисельність населення — фактор, що найбільше визначає середню вартість міських територій, від значення цього показника залежать обсяги капіталовкладень у міську інфраструктуру та рівень соціально-економічного розвитку міст, а також пряма залежність фінансового ресурсу населення, як у доходах, так і витратах. Джерелами фінансових ресурсів майбутнього міського жителя можуть бути власні грошові заощадження; виручка від продажу майна, земельних чи інших ресурсів у сільській місцевості; запозичені кошти; кошти, зароблені поза межами України; власність чи право користування природно-господарським потенціалом, розташованим у сільській місцевості, що приносить дохід міському жителю; дохід від економічно-господарської діяльності та підприємництва.

Зростання доходів місцевого та державного бюджетів відбувається завдяки зростанню кількості міського населення, отриманню доходів, заробітної плати та сплати податків із цих доходів. Адміністративний статус міста має високе позитивне значення для процесів урбанізації, але не визначальне з точки зору вартості території. Вартість території та потенціал генерації фінансових ресурсів має різну інтенсивність та обсяги у столиці, обласних центрах, малих містах.

Господарські функції населених пунктів здійснюють найбільший вплив на їхню територіальну вартість, зокрема на моно-, поліфункціональні міста та центри точок зростання. Фінансові ресурси суб'єктів господарювання є основними для формування фінансового потенціалу територій, мають найочевидніший засіб, який притягує населення в урбанізаційні процеси.

Висновки. 1. Процеси управління та функціонування об'єднаних територіальних громад, агломерацій ґрунтуються на основі урбанізаційних процесів, що відбуваються в зоні їхнього впливу. Основною рушійною силою урбанізаційних процесів і створення урбанізованих систем є людина та її суб'єктивне бажання до змін якості і рівня власного життя. Матеріальною основою таких змін є фінансові

ресурси, що мобілізуються на територіях міст і населених пунктів, споживання суспільних благ, розвиток особистості, які залежать від потенціалу вартості території.

2. Обґрунтовано структурну модель урбанізованої системи. Доведено, що основні процеси функціонування урбанізованих систем зосереджені у взаємозв'язках системи, базовою основою яких є фінансові ресурси.

3. Аналіз законодавчо-правових основ регулювання міст і міських агломерацій дав змогу встановити, що адміністративно-територіальні утворення (міста, селища, села) форму-

ють фінансову модель управління згідно з чітко регламентованим законодавством порядком у просторі і часі, міські агломерації потребують такого врегулювання (в Україні триває процес розгляду відповідного закону). Водночас фінансова модель урбанізованої системи ґрунтується на потенціалі вартості територій: чим вища економічна вартість територій, тим більший фінансовий ресурс, який генерується внаслідок використання природних багатств, господарського потенціалу, адміністративного статусу тощо, тим сильніші урбанізаційні процеси.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державне управління статистики. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 05.06.2020).
2. Демин Н.М., Тимчук Н.Ф. Метод определения зон влияния городов. *Районная планировка и расселение (в помощь проектировщику-градостроителю)*. Киев: Будівельник, 1972. Вып. I. С. 23–28.
3. Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем. Київ: Видавничий дім А.С.С., 2004. 400 с.
4. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2016. 520 с.
5. Палеха Ю.М. Економіко-географічні аспекти формування вартості територій населених пунктів. Київ: Профі, 2006. 324 с.

Надійшла 14.06.2020

REFERENCES

1. Derzhavne upravlinnia statystyky. URL: <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Demin N.M., Timchuk N.F. Metod opredelenija zon vlijanija gorodov. *Rajonnaja planirovka i rasselenie (v pomoshh' proektirovshhiku-gradostroitelju)*. Kiev: Budivel'nik, 1972. Iss. I. P. 23–28 [in Russian].
3. Habrel M.M. Prostorova orhanizatsiia mistobudivnykh system. Kyiv: Vydavnychiy dim A.S.S., 2004. 400 p. [in Ukrainian].
4. Vozniak H.V. Biudzhetna polityka rozvytku rehioniv Ukrainy: suchasna paradyhma ta oriientyry podalshykh reform. DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy". Lviv, 2016. 520 p. [in Ukrainian].
5. Palekha Yu.M. Ekonomiko-geohrafichni aspekty formuvannia vartosti terytorii naselenykh punktiv. Kyiv: Profi, 2006. 324 p. [in Ukrainian].

Received 14.06.2020

H.V. Oleksyuk

Scientific-Educational Institute of Entrepreneurship and Perspective Technologies
of National University "Lviv Polytechnic", Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3180-4664

N.M. Popadynets

State Institution "Institute of Regional Research n. a. M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine", Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7556-6135

N.M. Lysyak

National University "Lviv Polytechnic", Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4697-4866

CONCEPTUAL FINANCIAL-ECONOMIC MODEL OF URBAN SYSTEMS

The dynamic processes of urbanization and administrative reform in Ukraine are challenged by a range of problems and tasks to improve the public urban policy, including the reforming and development of public transport systems, greening and humanization of environment, and improvement of conditions and living standards of residents. The problem of forming the cities' financial foundation and efficient links between the cities and surroundings, as well as achievement of financial and economic effects from their consolidation into joint socio-economic and spatial structures is one of the most urgent to be solved. The paper aims to substantiate the conceptual financial model of urban systems that takes into account the new conditions and trends in the development of the cities in Ukraine that are related to the intensification of agglomeration processes. It will contribute to efficient cooperation between communities to solve complex tasks of spatial and socio-economic development and to disclose the cities' opportunities to form budget policy in conditions of agglomerations. The paper contemplates the possibilities to form the financial-economic model at various territorial levels. The author develops the structural model of an urban system with a city as the core of the urban system, which is the administrative-territorial unit with defined boundaries, specific territorial development with prevailing spots of non-agricultural functions, capital concentration, economic activity types, economic and social benefits, and residents employed in non-agricultural production, institutions, and organizations. The legal framework is analyzed, contributing to the substantiation of financial-economic models at the level of cities, urban agglomerations, and urban systems. The financial-economic model of a city and consolidated territorial communities is built. The perspectives of urban systems' development are outlined, and opportunities to search for efficient mechanisms of local budget forming through cooperation between territorial communities to solve the problems of the socio-economic and spatial development of territories are substantiated.

Keywords: agglomeration, cooperation, territorial communities, urban system, finances.